

Uitspreken tegen agressie en intimidatie

**Gijs Schumacher¹, Jakob Kasper², Mariken A.C.G. van der Velden³,
Max Zaslove¹, Matthijs Rooduijn¹, and Bert N. Bakker²**

¹Dept. of Political Science, University of Amsterdam

²Amsterdam School of Communication Research, University of Amsterdam

³Dept. of Communication Science, Vrije Universiteit Amsterdam

Management samenvatting

Dit rapport onderzoekt welke interventies het meest kansrijk zijn om steun voor agressie en intimidatie in de politieke sfeer te verminderen. Tegen de achtergrond van toenemende polarisatie en een verhard publiek debat is de centrale vraag of normerende boodschappen en andere communicatieve interventies in de Nederlandse context kunnen bijdragen aan minder steun voor agressie en intimidatie, minder affectieve polarisatie en minder antidemocratische attitudes. Het doel van het onderzoek is om beleidsmakers empirisch onderbouwde inzichten te bieden in welke typen boodschappen potentieel effectief zijn, en welke minder voor de hand liggen.

Om deze vraag te beantwoorden is gebruikgemaakt van een grootschalig interventietoernooi waarin meerdere interventies systematisch met elkaar zijn vergeleken. Daarbij zijn zowel bestaande interventies uit internationaal onderzoek gerepliceerd als nieuwe, specifiek voor dit onderzoek ontwikkelde interventies getest. Deze nieuwe interventies waren fictieve experimentele stimuli en dus geen reeds ingevoerde of in de praktijk geëvalueerde beleidsmaatregelen. Door alle interventies binnen hetzelfde onderzoeksdesign te toetsen, ontstaat inzicht in hun relatieve effectiviteit op drie samenhangende uitkomstmaten: steun voor agressie en intimidatie, affectieve polarisatie en antidemocratische attitudes.

De resultaten laten zien dat de meeste respondenten in de uitgangssituatie weinig steun uitspreken voor agressie en intimidatie. Tegelijkertijd blijkt dat bepaalde interventies deze steun verder kunnen terugdringen of samenhangen met gunstiger democratische attitudes. De meest consistente bevinding betreft de interventie die democratische mispercepties corrigeert. In deze interventie schatten deelnemers hoe aanhangers van andere politieke partijen denken over democratische kernprincipes, waarna zij directe feedback kregen op basis van representatieve surveydata. Deze interventie hangt als enige duidelijk samen met verbeteringen op alle drie de uitkomstmaten: minder affectieve polarisatie, minder antidemocratische attitudes en minder steun voor agressie en intimidatie.

Ook normerende boodschappen van politieke actoren laten relevante effecten zien, al verschillen die per uitkomstmaat. Een veroordeling van agressie en intimidatie door een politicus uit het eigen politieke kamp hangt samen met minder antidemocratische attitudes en minder steun voor agressie en intimidatie. Een vergelijkbare boodschap van een politicus uit het tegenovergestelde kamp hangt samen met minder affectieve polarisatie en minder antidemocratische attitudes. Dit wijst erop dat normstelling door politici ertoe kan doen, maar dat het effect afhangt van zowel de afzender als de specifieke houding die men wil beïnvloeden.

Tegelijkertijd laat het onderzoek zien dat algemene of abstracte oproepen tot

respect en verbinding minder sterk lijken dan interventies die concreet democratische principes uitleggen of mispercepties corrigeren. Ook vinden we weinig aanwijzingen dat het veel uitmaakt of een normerende boodschap afkomstig is van een politicus uit het eigen kamp, het andere kamp, een institutionele actor of zonder duidelijke afzender wordt aangeboden: de verschillen tussen deze bronnen zijn doorgaans klein. Dat betekent dat vooral de inhoud en informatiewaarde van de interventie belangrijk lijken, en minder het enkele feit dat een norm wordt uitgesproken.

De bevindingen sluiten in grote lijnen aan bij bestaand onderzoek, waarin informatiegerichte interventies en correcties van mispercepties vaak consistentere samenhangen met afname van polarisatie dan bredere morele of normatieve oproepen. Tegelijkertijd is voorzichtigheid geboden. De onderzochte interventies zijn in experimentele vorm getest en de gemeten effecten betreffen kortetermijnreacties. De resultaten laten daarom vooral zien welke typen interventies kansrijk lijken als bouwstenen voor beleid, niet welke beleidsmaatregelen in de praktijk al bewezen effectief zijn. Een meest recente versie van het wetenschappelijke artikel dat de basis vormt voor dit rapport kan gevonden worden op het Open Science Framework (Schumacher et al. 2026; [OSF | Broadening the Recipe to Strengthen Democracy](#))

Voor beleid volgen hieruit drie hoofdlessen. Ten eerste lijkt het zinvol om te investeren in interventies die democratische kennis vergroten en onjuiste beelden over politieke tegenstanders corrigeren. Ten tweede lijkt normstelling door politieke actoren zelf relevant, vooral wanneer politici expliciet en geloofwaardig afstand nemen van agressie en intimidatie. Ten derde is terughoudendheid op zijn plaats bij algemene publiekscampagnes die vooral appelleren aan fatsoen of respect, zonder concrete informatie of duidelijke democratische duiding te bieden.

De belangrijkste conclusie is daarmee dat beleid om agressie, intimidatie en democratische erosie tegen te gaan waarschijnlijk het meest kansrijk is wanneer het niet uitsluitend leunt op algemene morele oproepen, maar burgers ook concrete informatie biedt over democratische spelregels en over de daadwerkelijke opvattingen van politieke tegenstanders. Daarmee biedt dit onderzoek een eerste empirische basis om toekomstige interventies gericht te ontwikkelen, in de praktijk te testen en niet op enkele bevinding te baseren, maar te wegen in samenhang met bredere wetenschappelijke kennis.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
1.1 Inkadering van het onderzoek.....	7
1.2 Totstandkoming van het onderzoek.....	7
1.3 Theoretische insteek.....	8
1.4 Algemene methodologie.....	9
2 Bevindingen	9
2.1 Welke interventies verminderen steun voor agressie en intimidatie?	10
2.2 Verschilt het effect van normerende boodschappen per bron?	11
2.3 Effecten op antidemocratische attitudes en affectieve polarisatie	12
3 Implicaties voor Beleid	13
Referenties	17
A Methodologische Verantwoording	20

1 Inleiding

De zorgen over onze democratie nemen toe. Veel Nederlanders ervaren polarisatie en een verhard debat (SCP, van de Wetering et al.). Dat klonk ook door in de Troonrede van 16 september 2025, waarin de Koning benadrukte dat mensen “steeds vaker tegenover elkaar staan, op straat, online, op universiteiten en (. . .) in Den Haag.” Hij riep op tot “een open, luisterende houding en compromisbereidheid” en om “over verschillen heen op een volwassen manier de hand te reiken” (Rijksoverheid). In de week erna verwees premier Schoof tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen en in zijn persconferenties expliciet naar diezelfde opdracht en onderstreepte hij dat “woorden ertoe doen” en dat debatten en demonstraties altijd zonder geweld en extremistische uitingen moeten plaatsvinden (Rijksoverheid). Ook politieke leiders, zoals Rob Jetten, spraken zich in deze periode uit over de verharding van het publieke debat en de rol van online agressie, onder meer naar aanleiding van bedreigingen en haatreacties tijdens politieke uitingen.

De urgentie hiervan werd onderstreept door rellen in Den Haag op 20 september 2025 – waar een uit de hand gelopen demonstratie leidde tot rechts-extremistisch geweld tegen de politie en tot vernielingen, onder andere van het partijkantoor van D66¹ – en de rellen rondom de komst van noodopvang en/of asielzoekerscentra in het voorjaar van 2026. Deze incidenten vallen samen met bredere signalen: het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en andere analyses over openbaar bestuur en democratische weerbaarheid (Kennis Openbaar Bestuur) beschrijven oplopende spanningen rond onder meer Gaza en immigratie, en de AIVD (AIVD) waarschuwt voor aanhoudende dreiging en desinformatie die de weerbaarheid van de samenleving onder druk zetten.

Wat hiertegen te doen? In onze studie repliceren we een aantal van de meest effectieve interventies uit het baanbrekende onderzoek van Voelkel en collega's (Voelkel e.a., 2024), en voegen we nieuwe interventies toe. Daarmee onderzoeken we of in de Nederlandse context expliciete, normerende oproepen om agressie en intimidatie af te wijzen (en om respectvolle onenigheid te normaliseren) de steun voor agressie en intimidatie verminderen (op de korte termijn), en of eventuele effecten breder doorwerken naar steun voor democratische normen. Dit type grootschalig, replicerend onderzoek is essentieel omdat sociaalwetenschappelijke inzichten niet zonder meer generaliseerbaar zijn. Wat in de Verenigde Staten werkt, hoeft in Nederland niet effectief te zijn, en goedbedoelde interventies kunnen onbedoeld averechts uitpakken.

¹<https://www.om.nl/onderwerpen/s/strafzaak-rellen-malieveld>

Sociaalwetenschappelijk onderzoek probeert de laatste jaren steeds meer mogelijke oplossingen aan te reiken voor grote maatschappelijke uitdagingen (Watts, 2017). Dit gebeurt met name in de Verenigde Staten. Met afstand het meest ambitieuze project tot nu toe is de “megastudie” van Jan Voelkel en Rob Willer van Stanford University (Voelkel e.a., 2024). Voelkel en collega's brachten een groot consortium van Amerikaanse onderzoekers bij elkaar om de beste interventies tegen polarisatie en antidemocratische opvattingen te testen (o.a. Voelkel e.a., 2024). In totaal testten ze 25 verschillende interventies in een studie onder ruim 30 duizend Amerikaanse burgers in 2023. De resultaten van deze studie laten zien dat in de Verenigde Staten sommige, schaalbare interventies affectieve polarisatie (dat wil zeggen negatieve gevoelens en wantrouwen jegens politieke tegenstanders) kunnen dempen. Tegelijkertijd zijn effecten op antidemocratische opvattingen en steun voor agressie en intimidatie gemiddeld kleiner en minder robuust.

De megastudie van Voelkel e.a. (2024) laat ook zien hoe groot de maatschappelijke behoefte aan kennis over dit soort vragen is. Sinds de publicatie is het artikel uitzonderlijk vaak gelezen (meer dan 23.000 downloads in april 2026), veelvuldig geciteerd (met een field-weighted citation impact van 9.86) en besproken in toonaangevende tijdschriften zoals *Science* (Nyhan & Titunik, 2024), *Nature* (Sidik, 2023) en de *Proceedings of the National Academy of Sciences* (Waldrop, 2025). Ook internationale media besteedden uitgebreid aandacht aan de bevindingen. Belangrijker nog is dat de studie inmiddels een duidelijke rol speelt in beleidsdiscussies. Zo verwees het SCP expliciet naar de resultaten in recent beleidsadvies (Vermue e.a., 2025). Ook in landen als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland, Australië en Finland worden de bevindingen aangehaald in discussies over democratie en polarisatie (Bund für Soziale Verteidigung, 2024; Fondation MAIF & Nudge Consulting, 2024; Kleinfeld, 2023; Malkamäki & Salloum, 2026; More in Common, 2023; *Revue Défense Nationale*, 2025; Salzburg Global Seminar, 2024; Science Media Center Germany, 2024; Susan McKinnon Foundation, 2024). Dat benadrukt hoe snel wetenschappelijke inzichten hun weg vinden naar beleid en publieke discussie — zeker wanneer het gaat over de staat van de democratie.

Maar juist daarom is ook voorzichtigheid geboden. Beleidsmakers zoeken begrijpelijkerwijs naar concrete handvatten om polarisatie en democratische erosie tegen te gaan, maar interventies die in de ene context effectief zijn, kunnen elders weinig effect hebben of zelfs averechts uitpakken. Daarom is het essentieel om een robuuste en internationaal vergelijkbare kennisbasis op te bouwen. Alleen zo kunnen we voorkomen dat goedbedoeld beleid onbedoelde schade veroorzaakt en kunnen we wetenschappelijk onderbouwde strategieën ontwikkelen die democratieën daadwerkelijk versterken.

Tegen de achtergrond van toenemende zorgen over polarisatie en een verhard publiek debat, en recente incidenten van agressie en intimidatie in de politieke sfeer, onderzoeken we of expliciete normerende boodschappen kunnen bijdragen aan het versterken van democratische omgangsvormen. Daarbij staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. In hoeverre verminderen expliciete normerende boodschappen die agressie en intimidatie in de politieke sfeer afwijzen de acceptatie van dergelijk gedrag onder burgers, en in hoeverre verschillen deze effecten van die van andere experimentele condities?
2. In hoeverre verschilt het effect van dergelijke normerende boodschappen afhankelijk van de bron van de boodschap (bijvoorbeeld een ambtsdrager, een politicus uit het eigen politieke kamp, of een politicus uit het tegenovergestelde kamp)?
3. Hoe verhouden de BZK-treatments zich ten opzichte van andere treatments?
4. In hoeverre hebben normerende boodschappen tegen agressie en intimidatie ook bredere effecten op democratische attitudes, zoals steun voor democratische normen en affectieve polarisatie?

Het doel van dit rapport is om empirisch inzicht te bieden in de effectiviteit van normerende boodschappen die agressie en intimidatie in de politieke sfeer afwijzen. We maken gebruik van een experimentele opzet om te onderzoeken in hoeverre in de Nederlandse context dergelijke boodschappen de acceptatie van agressie en intimidatie kunnen verminderen, affectieve polarisatie kunnen verkleinen, en of zij daarnaast bijdragen aan sterkere democratische normen en vertrouwen in democratische processen. De resultaten van dit onderzoek zijn bedoeld om beleidsmakers en maatschappelijke organisaties te ondersteunen bij het ontwikkelen van communicatiestrategieën en interventies die bijdragen aan een respectvolle democratische omgangscultuur en aan de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat.

1.1 Inkadering van het onderzoek

Om inzicht te krijgen in de effectiviteit van interventies die polarisatie, antidemocratische attitudes en agressie en intimidatie in de politieke sfeer kunnen verminderen, bouwen wij voort op bestaande internationale en nationale interventies. In het bijzonder repliceren wij een aantal interventies uit de eerdergenoemde megastudie van Voelkel e.a. (2024) uit de Verenigde Staten. Door deze interventies in de Nederlandse context te repliceren, onderzoeken wij in hoeverre effecten uit de internationale literatuur ook in Nederland optreden. Naast deze bestaande Amerikaanse interventies nemen wij een aantal bestaande Nederlandse interventies

op die eerder zijn ontwikkeld in het kader van initiatieven rond democratische weerbaarheid en polarisatie; te weten een informatiefilmpje van de Raad van de Rechtstaat, de SIRE antipolarisatie publiekscampagne en het lied "het Stille Midden". Deze interventies richten zich onder meer op het vergroten van kennis over de rechtsstaat, het stimuleren van openheid in het publieke debat en het problematiseren van maatschappelijke polarisatie.

Ten slotte introduceren wij vijf nieuwe, fictieve interventies die specifiek voor dit onderzoek zijn ontwikkeld. Deze interventies zijn uitsluitend als experimentele stimuli gebruikt en zijn dus niet als feitelijke beleidsmaatregelen geïmplementeerd. Vier hiervan zijn ontwikkeld in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), de opdrachtgever van dit rapport, en één interventie (verhaal over liberale democratie) op basis van onderzoek van het team. De voor BZK ontwikkelde interventies richten zich op het expliciet afwijzen van agressie en intimidatie in de politieke sfeer en op het benadrukken van democratische normen van vreedzame meningsverschillen. Daarbij wordt ook onderzocht in hoeverre de effectiviteit van dergelijke normerende boodschappen afhankelijk is van de bron van de boodschap, bijvoorbeeld een politicus uit het eigen politieke kamp, een politicus uit het tegenovergestelde kamp of een niet-partijgebonden instituut.

1.2 Totstandkoming van het onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Vrije Universiteit Amsterdam (VU) en is mede tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Het onderzoek is onderdeel van een breder onderzoeksprogramma dat wordt geleid door onderzoekers van Hot Politics Lab (Schumacher, Rooduijn en Bakker) en de Perspectieven in Polarisation Community (Van der Velden & Boutellier). Binnen dit bredere onderzoeksprogramma richt het voorliggende deelonderzoek zich specifiek op interventies die steun voor agressie en intimidatie in de politieke sfeer kunnen verminderen. De interventies die in dit rapport worden geanalyseerd zijn in overleg met de opdrachtgever ontwikkeld en geïntegreerd in een groter experimenteel onderzoeksdesign waarin meerdere interventies gelijktijdig worden getest. Hierdoor kunnen de effecten van de voor BZK ontwikkelde interventies worden vergeleken met andere interventies die binnen het bredere onderzoeksproject worden onderzocht.

De uitvoering van het onderzoek heeft plaatsgevonden in afstemming met de opdrachtgever. Daarbij is het onderzoek ingebed in het bredere academische onderzoeksprogramma, terwijl de specifieke interventies gericht op het afwijzen van agressie en intimidatie zijn ontwikkeld met het oog op de beleidsvraag van BZK.

1.3 Theoretische insteek

Interventies die gericht zijn op het verminderen van agressie en intimidatie in de politieke sfeer zijn doorgaans gebaseerd op verschillende onderliggende mechanismen. In de literatuur worden dergelijke interventies vaak ingedeeld naar de manier waarop zij attitudes, percepties en interacties tussen burgers beïnvloeden. Een veelgebruikte indeling onderscheidt vier typen interventies: informatie- of educatieve interventies, narratieve of perspectiefnemende interventies, contactgerichte interventies en priming- of framinginterventies (Hartman e.a., 2022; Van der Velden e.a., 2026).

Deze benaderingen richten zich vaak op factoren die samenhangen met agressie en intimidatie, zoals affectieve polarisatie en antidemocratische attitudes. Affectieve polarisatie verwijst naar sterke negatieve gevoelens tegenover politieke tegenstanders, terwijl antidemocratische attitudes betrekking hebben op verminderde steun voor democratische normen en instituties. Beide worden gezien als belangrijke risicofactoren voor escalatie in het politieke debat. In de methodologische verantwoording (pp. 19-20) lichten we toe hoe deze concepten zijn geoperationaliseerd en gemeten.

De verschillende interventietypen zijn gebaseerd op uiteenlopende theoretische inzichten. Informatie- en educatieve-interventies proberen mispercepties te corrigeren en steun voor democratische normen te versterken. Narratieve of perspectiefnemende interventies stimuleren empathie en begrip tussen politieke groepen. Contactgerichte interventies bouwen voort op de intergroepcontacttheorie, die stelt dat interactie tussen groepen onder bepaalde voorwaarden vooroordelen kan verminderen. Priming- en framinginterventies proberen attitudes te beïnvloeden door specifieke waarden, identiteiten of interpretatiekaders te activeren.

Het empirische bewijs voor deze benaderingen is grotendeels gebaseerd op onderzoek in de Verenigde Staten. Zo werd ongeveer 79% van de interventies gericht op affectieve polarisatie in de VS uitgevoerd (Van der Velden e.a., 2026). Daardoor is relatief weinig bekend over de effectiviteit van dergelijke interventies in andere nationale contexten.

Bestaand onderzoek laat bovendien zien dat de meest onderzochte interventietypen niet noodzakelijk de meest effectieve zijn. Priming- en framinginterventies worden relatief vaak onderzocht, maar laten wisselende effecten zien op affectieve polarisatie. Informatie-interventies en narratieve benaderingen leiden daarentegen vaak wel tot verminderde polarisatie (Ahler & Sood, 2018; Jost e.a., 2023; Kubin & von Sikorski, 2024; Landry e.a., 2023; Peterlevitz, 2024; Santos e.a., 2022; Wagner & Praprotnik, 2024; Warner e.a., 2020; Wolak, 2023). Voor agressie en intimidatie

is het aantal studies beperkter en zijn de bevindingen gemengd.

Deze inzichten onderstrepen het belang van het testen van interventies in verschillende nationale contexten en van het combineren van meerdere werkzame mechanismen. De interventies die in dit onderzoek worden getest bouwen voort op deze literatuur en zijn gericht op het verminderen van agressie en intimidatie in de politieke sfeer, terwijl tegelijkertijd onderliggende attitudes zoals polarisatie en antidemocratische sentimenten worden geadresseerd.

1.4 Algemene methodologie

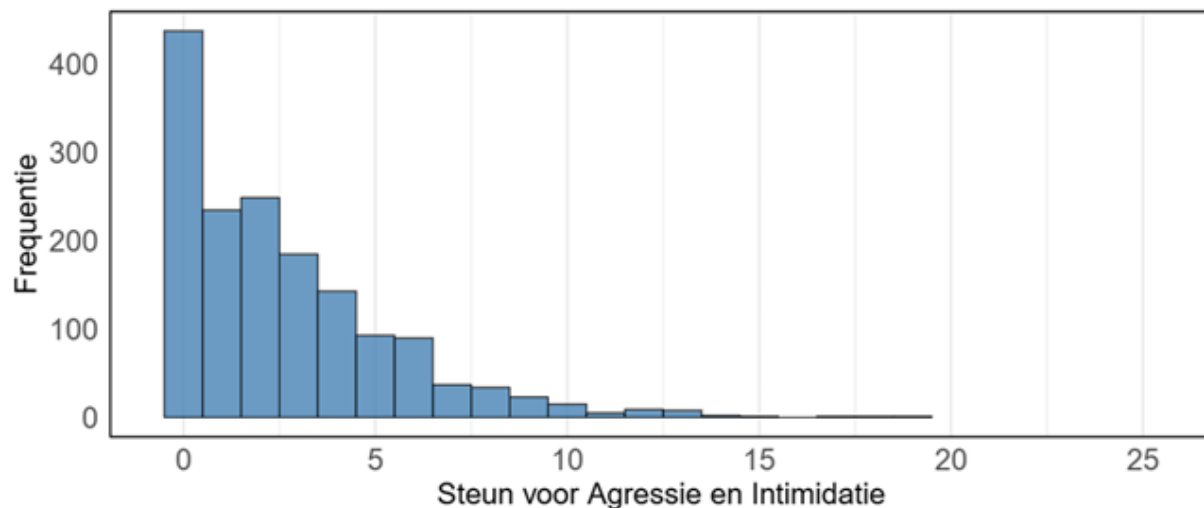
Voor dit onderzoek maken wij gebruik van een experimentele onderzoeksopzet in de vorm van een zogenoemd interventietournooi. Een interventietournooi is een onderzoeksdesign waarin meerdere interventies systematisch worden vergeleken met een gezamenlijke controlegroep, waarbij voor alle interventies dezelfde uitkomstmaten worden gebruikt en de deelnemers uit dezelfde populatie worden gerekruteerd (Hameiri & Moore-Berg, 2022; Milkman e.a., 2021). Deze aanpak maakt het mogelijk om verschillende interventies direct met elkaar te vergelijken en inzicht te krijgen in hun relatieve effectiviteit. In de sociale wetenschappen wordt een interventietoernooi inmiddels beschreven als de “gouden standaard” om te onderzoeken welke interventie(s) nu het beste werkt om een bepaald maatschappelijke probleem op te lossen (Waldrop, 2025). Het gebruik van het interventietoernooi blijft echter nog beperkt, al zijn er mooie voorbeelden van interventietoernooien die gebruikt zijn om vaccinatiebereidheid te verhogen (Milkman e.a., 2021), steun voor klimaatmitigatie te verhogen (Ahler & Sood, 2018) en de democratie te versterken (Voelkel e.a., 2024). Ons interventietoernooi is, voor zover ons bekend, het eerste dat in Nederland is uitgevoerd.

In ons interventietoernooi zijn de interventies opgenomen in een grootschalig survey-experiment waarin deelnemers willekeurig worden toegewezen aan een van de interventiecondities of aan een controlegroep. Randomisatie vond plaats op respondentniveau. Dat betekent dat iedere deelnemer willekeurig aan één van de interventies is toegewezen. Na blootstelling aan een interventie beantwoordden deelnemers een reeks vragen die verschillende uitkomstmaten meten, waaronder steun voor agressie en intimidatie, democratische normen, affectieve polarisatie en vertrouwen in democratische processen. Doordat alle interventies met dezelfde meetinstrumenten en binnen dezelfde steekproef zijn getest, kunnen verschillen in effecten worden toegeschreven aan de interventies zelf. In de Methodologische Verantwoording wordt de onderzoeksopzet nader toegelicht, inclusief de steekproef, de experimentele condities, de gebruikte uitkomstmaten en de statistische analyses.

2 Bevindingen

Wij kijken naar steun voor agressie en intimidatie op een schaal van 0 tot 25, waarbij 0 heel weinig steun en 25 heel veel steun betekent. Figuur 1 laat zien dat de meerderheid van de respondenten heel weinig steun voor agressie en geweld heeft. De overgrote meerderheid scoort 10 of lager, wat betekent dat mensen op de meeste van de zes vragen antwoordden variërend van "helemaal mee oneens" tot "noch oneens, noch eens". Dit is een positief resultaat: de meeste mensen steunen agressie en intimidatie niet, in tegenstelling tot wat het nieuws ons dezer dagen laat zien.

Figuur 1: Verdeling van Steun voor Agressie en Intimidatie (Controleconditie)

Leesvoorbeeld. Figuur 1 laat zien dat de verdeling van steun voor agressie en intimidatie in de controleconditie duidelijk rechts-scheef is. De meeste observaties bevinden zich aan de onderkant van de schaal, wat erop wijst dat respondenten gemiddeld weinig steun uitspreken voor agressie en intimidatie. Tegelijkertijd is er een kleine staart naar rechts zichtbaar, wat betekent dat een beperkte groep respondenten relatief hogere scores rapporteert.

Figuur 2 toont de effecten van de verschillende interventies op de belangrijkste uitkomstmaat in dit onderzoek: steun voor agressie en intimidatie. De interventies zijn gerangschikt op basis van de sterkte van het effect. Naast de effectgrootte rapporteren we twee statistische indicatoren: de Bayes Factor (BF) en de probability of direction (pd). De Bayes Factor geeft aan hoeveel bewijs er in de data is voor het bestaan van een effect. De probability of direction geeft aan hoe zeker we zijn over de

richting van het effect (bijvoorbeeld of een interventie steun voor agressie en intimidatie vermindert of vergroot).

Bij de interpretatie van de resultaten maken we onderscheid tussen verschillende niveaus van bewijs. Een Bayes Factor tussen 1 en 3 beschouwen we als indicatief bewijs, tussen 3 en 10 als matig bewijs, tussen 10 en 100 als sterk bewijs en boven de 100 als zeer sterk bewijs voor het bestaan van een effect. Omgekeerd wijzen zeer lage waarden op bewijs dat er juist geen effect is (Jeffreys, 1961; Lee & Wagenmakers, 2014). Daarnaast gebruiken we de *probability of direction* om te signaleren wanneer interventies mogelijk ongewenste effecten hebben, bijvoorbeeld wanneer de resultaten erop wijzen dat een interventie steun voor agressie en intimidatie, affectieve polarisatie of antidemocratische attitudes juist vergroot. Voor de interpretatie van de omvang van effecten volgen we gangbare richtlijnen: een effectgrootte van $d = 0,1$ geldt als zeer klein, $d = 0,2$ als klein en $d = 0,4$ als middelgroot (Funder & Ozer, 2019).

2.1 Welke interventies verminderen steun voor agressie en intimidatie?

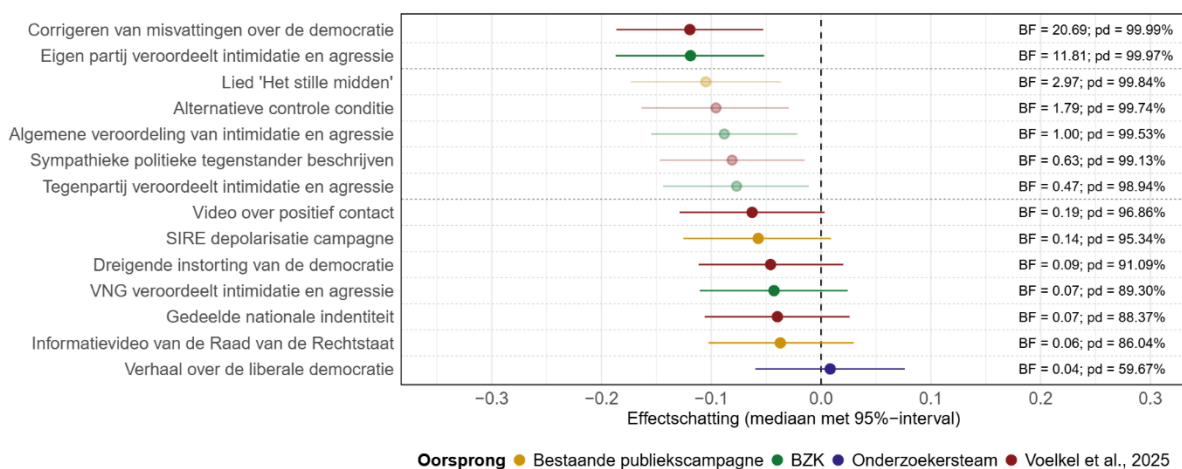
In het experiment zijn veertien interventies getest (ten opzichte van de controleconditie) die gericht zijn op het verminderen van steun voor agressie en intimidatie. De resultaten in Figuur 2 laten zien dat meerdere interventies bijdragen aan een afname van deze steun, maar dat zij dit in verschillende mate doen en met verschillend bewijs.

Zo zijn er interventies waarvoor relatief duidelijk bewijs bestaat dat zij samenhangen met lagere steun voor agressie en intimidatie, zoals een veroordeling door een politicus uit het eigen kamp en het corrigeren van democratische mispercepties. Daarnaast zijn er interventies waarvoor zwakker bewijs bestaat, zoals het luisteren naar een lied over het “Stille Midden” en het geven van feitelijke informatie over instituties.

Tegelijkertijd is een belangrijke bevinding dat de overige interventies de situatie niet verslechteren: geen enkele interventie leidt tot meer steun voor agressie en intimidatie. Dit betekent dat het veroordelen van geweld en intimidatie in het algemeen, en het systematisch blijven doen daarvan, een verdedigbare strategie is.

Cruciaal is echter dat de verschillen tussen interventies beperkt zijn: er is geen duidelijke “beste” aanpak. Sommige interventies werken beter op deze specifieke uitkomstmaat, terwijl andere interventies juist op andere uitkomsten sterker presteren. Dit onderstreept het belang om niet alleen te kijken of interventies werken, maar vooral waarop zij werken.

Figuur 2: Effecten van interventies op Steun voor Agressie en Intimidatie

Noot. De schattingen tonen het verschil tussen de verschillende interventiecondities en de nulconditie (controleconditie) voor steun voor agressie en intimidatie. Elk punt geeft de mediaan van de posterior verdeling van een gestandaardiseerde regressieschatting weer. Horizontale foutbalken geven 95% credibiliteitsintervallen weer. De bijbehorende *BF*- en *pd*-waarden voor elke coëfficiënt worden rechts weergegeven. In het model controleren we voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en ideologie. Lagere waarden duiden op minder steun voor agressie en intimidatie.

2.2 Verschilt het effect van normerende boodschappen per bron?

Een centrale vraag is of het uitmaakt wie geweld en intimidatie veroordeelt. De statistische test tonen dat dit nauwelijks het geval is. De effecten van normerende boodschappen verschillen niet systematisch tussen bronnen zoals een politicus uit het eigen kamp, een politicus uit het tegenovergestelde kamp, een institutionele actor (zoals de VNG) of een algemene boodschap zonder afzender.

De verschillen tussen deze condities zijn klein en liggen rond nul, en in de meeste gevallen is er (sterk) bewijs voor het ontbreken van verschillen. Dit betekent dat het uitspreken van een norm tegen agressie en intimidatie op zichzelf geen sterk verschillend effect heeft afhankelijk van de bron.

In het licht van de hoofdboodschap is dit een belangrijke nuancering: het systematisch veroordelen van geweld is op zichzelf verdedigbaar, maar verwachtingen over grote verschillen tussen afzenders worden niet ondersteund. Het gaat dus minder om wie de norm uitspreekt, en meer om hoe verschillende interventies bijdragen aan verschillende uitkomsten.

2.3 Effecten op antidemocratische attitudes en affectieve polarisatie

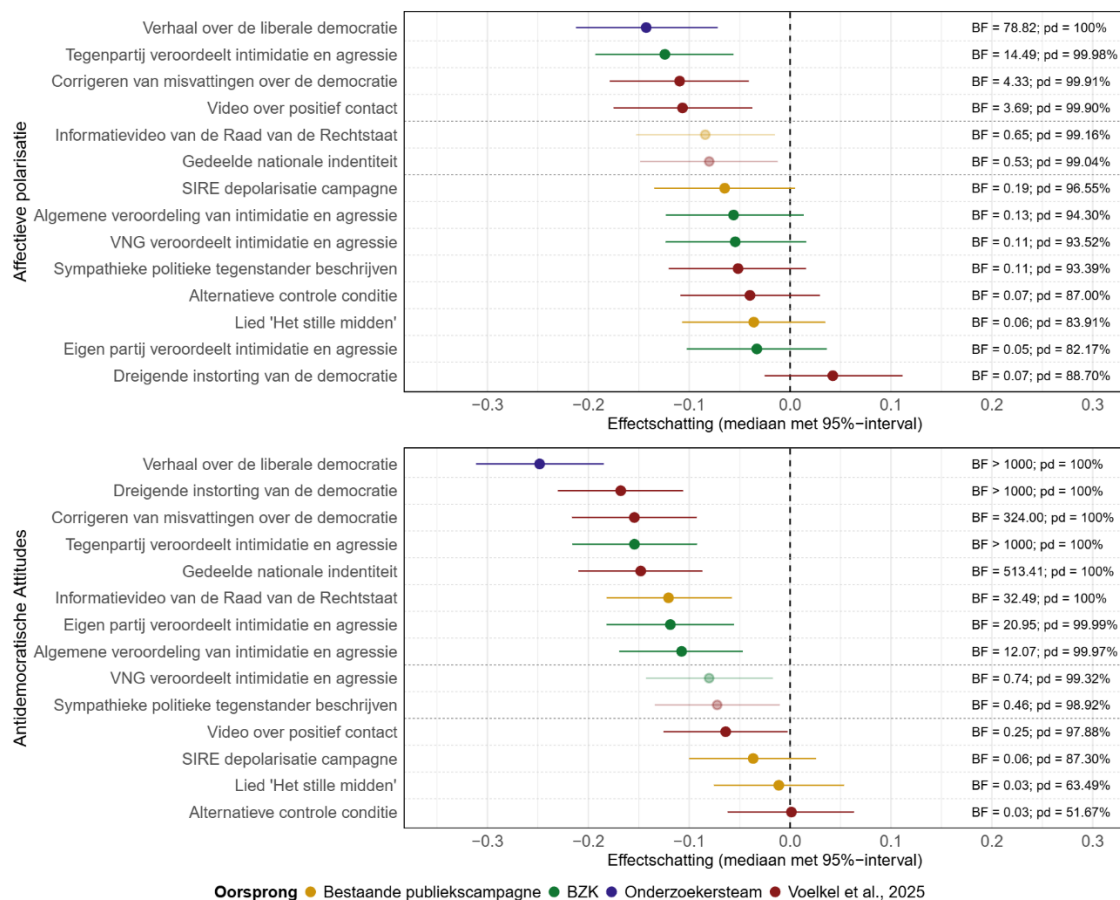
Wanneer we kijken naar affectieve polarisatie en antidemocratische attitudes ontstaat een vergelijkbaar patroon, visueel weergegeven in Figuur 3 met de resultaten voor affectieve polarisatie in het bovenste paneel en voor antidemocratische opvattingen in het onderste paneel. Verschillende interventies laten effecten zien, maar deze effecten variëren per uitkomstmaat.

Zo hangt een veroordeling door een politicus uit het tegenovergestelde kamp samen met minder affectieve polarisatie en minder antidemocratische attitudes, terwijl een veroordeling door een politicus uit het eigen kamp samenhangt met minder antidemocratische attitudes en minder steun voor agressie en intimidatie. De interventie die het meest consistent samenhangt met verbeteringen op alle drie de uitkomstmaten is het corrigeren van democratische mispercepties. Deze interventie bestond uit het laten schatten van de opvattingen van kiezers van een andere partij over democratische kernprincipes, gevolgd door gepersonaliseerde feedback op basis van representatieve surveydata. De resultaten suggereren dat onjuiste percepties over de democratische opvattingen van politieke tegenstanders een belangrijke voedingsbodem kunnen vormen voor polarisatie en antidemocratische houdingen.

Daarnaast zijn er interventies die vooral op specifieke uitkomsten werken, zoals narratieven over de liberale democratie die vooral samenhangen met het verminderen van antidemocratische attitudes en minder polarisatie.

Gezamenlijk laten deze resultaten zien dat er geen eenduidige “beste” interventie is. In plaats daarvan geldt dat verschillende interventies verschillende uitkomsten beïnvloeden. Dit impliceert dat het zinvol is om geweld en intimidatie breed en systematisch te blijven veroordelen, maar dat beleid en interventies gebaat zijn bij een expliciete afweging van welke uitkomst centraal staat. Juist het inzichtelijk maken van deze verschillen is essentieel om effectieve keuzes te maken.

Figuur 3: Effecten van interventies op Affectieve Polarisation en Antidemocratische Attitudes

Noot. De schattingen tonen het verschil tussen de verschillende interventiecondities en de nulconditie (controleconditie) voor affectieve polarisation en antidemocratische attitudes. Elk punt geeft de mediaan van de posterior verdeling van een gestandaardiseerde regressieschatting weer. Horizontale foutbalken geven 95% Bayesiaanse betrouwbaarheidsintervallen weer. De bijbehorende BF- en pd-waarden voor elke coëfficiënt worden rechts weergegeven. In het model controleren we voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en ideologie. Lagere waarden duiden op minder affectieve polarisation dan wel antidemocratische attitudes.

3 Implicaties voor Beleid

Onze resultaten laten zien dat interventies die burgers informeren over democratische instituties en principes de grootste kans hebben om democratische normen te versterken en polarisation te verminderen. Normatieve boodschappen kunnen daarbij een rol spelen, maar lijken op zichzelf minder sterk. Dit beeld sluit in grote lijnen aan bij eerder onderzoek, waarin interventies die concrete informatie bieden, mispercepties corrigeren of democratische spelregels verduidelijken doorgaans consistentere samenhangen met afname van polarisation en antidemocratische attitudes dan meer

algemene, louter normatieve oproepen (Voelkel e.a., 2024). Tegelijkertijd past enige voorzichtigheid bij die vergelijking: effecten verschillen per nationale context, onderwerp en afzender, en bevindingen uit de Verenigde Staten zijn niet zonder meer één-op-één te vertalen naar Nederland. Juist daarom zijn de huidige resultaten beleidsmatig relevant: ze suggereren dat de Nederlandse bevindingen niet op zichzelf staan, maar grotendeels in lijn zijn met een bredere onderzoeksliteratuur, terwijl ze tegelijk laten zien welke interventies in deze context waarschijnlijk het meest kansrijk zijn.

Een eerste implicatie is het belang van normstelling door politieke actoren zelf. In het experiment blijkt dat een boodschap waarin een politicus uit het eigen politieke kamp agressie en intimidatie veroordeelt samenhangt met minder steun voor agressie en intimidatie en met lagere antidemocratische attitudes. Dit suggereert dat normstelling binnen politieke kampen belangrijk kan zijn: wanneer politici uit verschillende ideologische richtingen agressie en intimidatie expliciet afkeuren, kan dat bijdragen aan het versterken van democratische normen. Vanuit beleidsperspectief kan het daarom waardevol zijn om te stimuleren dat dergelijke normstelling breed en over partijgrenzen heen plaatsvindt. Figuur 4 illustreert een recent gelanceerde campagne waarin normstelling rond agressie en geweld plaatsvindt vanuit diverse, relatief minder bekende institutionele organisaties. In onze experimenten vinden wij zwak bewijs dat dergelijke boodschappen iets minder effectief zijn dan normstelling door politici uit de eigen partij, de tegenpartij of zonder expliciete partij-affiliatie. Dit suggereert dat de keuze van afzender ertoe doet en dat de inzet van institutionele actoren in dit soort campagnes – bijvoorbeeld overheidsorganisaties, zelfstandige publieke instellingen of maatschappelijke organisaties zonder partijpolitiek profiel – mogelijk heroverwogen zou moeten worden.

Een tweede implicatie betreft dat interventies die mispercepties over democratische instituties corrigeren relatief effectief lijken. Het geven van feitelijke informatie over hoe de politieke tegenstander denkt hangt samen met lagere affectieve polarisatie, minder antidemocratische attitudes en minder steun voor agressie en intimidatie. Dit suggereert dat publieksinterventies die uitleg geven over democratische spelregels, instituties en procedures kansrijk zijn. Dergelijke interventies kunnen aansluiten bij bestaande initiatieven gericht op democratische weerbaarheid en burgerschapseducatie, zoals programma's van de Rijksoverheid rondom democratische rechtsstaatvorming en het versterken van democratische kennis bij burgers.² Ook initiatieven rond de versterking van de democratische rechtsstaat en burgerkennis over instituties kunnen hierbij als aanknopingspunt dienen.³

²<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/democratie>

³<https://www.raadvanstate.nl/advies/themas/democratische-rechtsstaat/>

Figuur 4: Publiekscampagne in Volkskrant (01/04/2026)

Advertentie

Vandaag starten meer dan 8500 raadsleden in 340 gemeenten.

Mensen uit onze samenleving.
Die zich met hart en ziel inzetten voor uw stad of dorp. Zij dragen onze democratie.
Juist in een onrustige tijd, nemen zij verantwoordelijkheid voor besluiten die iedereen direct raken.
Maar steeds vaker krijgen ze te maken met agressie, bedreiging en intimidatie. Dat is onacceptabel.

Verschil van mening hoort bij de democratie; agressie, bedreiging en intimidatie niet. Samen staan we achter het openbaar bestuur.

Het Kabinet | Vereniging van Nederlandse Gemeenten | Nederlands Genootschap van Burgemeesters
| Wethoudersvereniging | Nederlandse Vereniging voor Raadsleden | Vereniging van Griffiers | Interprovinciaal Overleg
| Kring van Commissarissen van de Koning | Statenlidnu | Unie van Waterschappen

Ten derde suggereren de resultaten dat algemene publiekscampagnes die enkel oproepen tot respect in het publieke debat mogelijk minder effectief zijn. In Nederland worden dergelijke campagnes bijvoorbeeld uitgevoerd via maatschappelijke initiatieven zoals SIRE.⁴ Hoewel dit type campagne kan bijdragen aan bewustwording, laten de resultaten uit dit experiment zien dat interventies die concrete informatie bieden of specifieke democratische principes uitleggen mogelijk meer effect hebben op attitudes.

Tot slot kunnen de resultaten worden geplaatst naast bestaande beleidsinitiatieven die zich richten op het tegengaan van agressie en intimidatie tegen publieke ambtsdragers. Zo werken gemeenten, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en organisaties zoals de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) al langer samen om agressie tegen bestuurders en ambtenaren te verminderen.⁵ De bevinding dat normstelling door politieke actoren zelf een rol kan spelen suggereert dat dergelijke initiatieven mogelijk versterkt kunnen worden door expliciete en gezamenlijke veroordelingen van agressie en intimidatie door politici uit verschillende politieke richtingen.

Samenvattend wijzen de resultaten erop dat interventies die democratische kennis vergroten en normstelling binnen politieke kampen stimuleren het meest kansrijk zijn voor het versterken van democratische normen en het verminderen van steun voor agressie en intimidatie. Deze bevindingen zijn in grote lijnen in overeenstemming met bestaande literatuur, waarin informatiegerichte en institutioneel verduidelijkende interventies gemiddeld robuustere effecten laten zien dan bredere morele of normatieve appèls (Voelkel e.a., 2024).

⁴<https://www.sire.nl>

⁵<https://www.agressievrijwerk.nl>

4 Referenties

- Ahler, D. J., & Sood, G. (2018). The parties in our heads: Misperceptions about party composition and their consequences. *The Journal of Politics*, 80(3), 964–981.
- Bakker, B. N., Schumacher, G., & Homan, M. D. (2020). Yikes! Are we disgusted by politicians? *Politics and the Life Sciences*, 39(2), 135–153.
- Bund für Soziale Verteidigung. (2024). Arajærvi.
- Claassen, C., Ackermann, K., Bertsou, E., Borba, L., Carlin, R. E., Cavari, A., Dahlum, S., Gherghina, S., Hawkins, D., Lelkes, Y., Magalhães, P. C., Mattes, R., Meijers, M. J., Neundorff, A., Oross, D., Öztürk, A., Sarsfield, R., Self, D., Stanley, B., . . . Zechmeister, E. J. (2025). Conceptualizing and measuring support for democracy: A new approach. *Comparative Political Studies*, 58(6), 1171–1198. <https://doi.org/10.1177/00104140241259458>
- Fondation MAIF & Nudge Consulting. (2024). Guide Économie Comportementale.
- Funder, D. C., & Ozer, D. J. (2019). Evaluating effect size in psychological research: Sense and nonsense. *Advances in methods and practices in psychological science*, 2(2), 156–168.
- Gelman, A., Jakulin, A., Pittau, M. G., & Su, Y.-S. (2008). A Weakly Informative Default Prior Distribution for Logistic and Other Regression Models. *The Annals of Applied Statistics*, 2(4), 1360–1383. <https://doi.org/10.1214/08-AOAS191>
- Hameiri, B., & Moore-Berg, S. L. (2022). Intervention tournaments: An overview of concept, design, and implementation. *Perspectives on Psychological Science*, 17(6), 1525–1540. <https://doi.org/10.1177/17456916211058090>
- Hartman, R., Blakey, W., Womick, J., Bail, C., Finkel, E. J., Han, H., Sarrouf, J., Schroeder, J., Sheeran, P., Van Bavel, J. J., e.a. (2022). Interventions to reduce partisan animosity. *Nature Human Behaviour*, 6(9), 1194–1205.
- Homan, M. D., Schumacher, G., & Bakker, B. N. (2023). Facing emotional politicians: Do emotional displays of politicians evoke mimicry and emotional contagion? *Emotion*, 23(6), 1702.
- Jeffreys, H. (1961). *Theory of Probability*. Oxford University Press.
- Jost, J. T., Goya-Tocchetto, D., & Kay, A. C. (2023). The psychology of left-right political polarization; and an experimental intervention for curbing partisan animosity and support for antidemocratic violence. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 708(1), 46–63.
- Kleinfeld, R. (2023, september). *Polarization, Democracy, and Political Violence in the United States: What the Research Says* (Research Report). Carnegie Endowment for International Peace.
- Kubin, E., & von Sikorski, C. (2024). The polarizing content warning: how the media can reduce affective polarization. *Human Communication Research*, 50(3), 404–418.
- Landry, A. P., Schooler, J. W., Willer, R., & Seli, P. (2023). Reducing explicit blatant dehumanization by correcting exaggerated meta-perceptions. *Social*

- Psychological and Personality Science*, 14(4), 407–418.
<https://doi.org/10.1177/19485506221145769>
- Lee, M. D., & Wagenmakers, E.-J. (2014). *Bayesian Cognitive Modeling: A Practical Course*. Cambridge University Press.
- Malkamäki, A., & Salloum, A. (2026, januari). *Demokratia katkolla? Keinoja affektiivisen polarisaation hillintään* (Taustamuistio). Sitra.
- Milkman, K. L., Gromet, D., Ho, H., Kay, J. S., Lee, T. W., Pandiloski, P., Park, Y., Rai, A., Bazerman, M., Beshears, J., e.a. (2021). Megastudies improve the impact of applied behavioural science. *Nature*, 600(7889), 478–483.
- More in Common. (2023). *Overcoming Distrust and Reducing Partisan Animosity* (tech. rap.). More in Common.
- Nyhan, B., & Titiunik, R. (2024). Public opinion alone won't save democracy. *Science*, 386(6719), 268–270.
- Peterlevitz, T. (2024). Empathy for the Devil: Using Counter-Stereotypical Deepfakes to Manipulate Affective Polarization and Democratic Attitudes. *Revue Défense Nationale*. (2025). *Revue Défense Nationale*.
- Salzburg Global Seminar. (2024). *Restoring American Democracy One Conversation at a Time*.
- Santos, L. A., Voelkel, J. G., Willer, R., & Zaki, J. (2022). Belief in the utility of cross-partisan empathy reduces partisan animosity and facilitates political persuasion. *Psychological Science*, 33(9), 1557–1573.
- Schumacher, G., Kasper, J., van der Velden, M. A. C. G., Zaslove, M., Rooduijn, M., & Bakker, B. N. (2026). *Broadening the recipe to strengthen democracy* [Preprint]. PsyArXiv. [OSF | Broadening the Recipe to Strengthen Democracy](https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1111111/v1)
- Science Media Center Germany. (2024). *Massnahmen gegen antidemokratische Praktiken*.
- Sidik, S. M. (2023). How to tackle political polarization—the researchers trying to bridge divides. *Nature* 615, 26–28.
- Slothuus, R., & De Vreese, C. H. (2010). Political parties, motivated reasoning, and issue framing effects. *The Journal of Politics*, 72(3), 630–645.
- Susan McKinnon Foundation. (2024, mei). *Response to the Joint Standing Committee on Electoral Matters – Inquiry into civics education, engagement and participation in Australia* (Submission 49). Susan McKinnon Foundation.
- van Alebeek, C., & van der Meer, T. (z.d.). *Political Distrust and Support for Transgressive Protest*. <https://doi.org/https://osf.io/2zgvx>
- Van der Velden, M., Tolmachova, A., Chiata, L., Bakker, B.N., & Lopez-Ortega, A. (2026). *Meta-analysis of Depolarization Interventions*.
- Vermue, M., Willems, R., van Nunspeet, F., Ellemers, N., & Roeters, A. (2025). *Sociaal denken en doen: Hoe sociale factoren gedrag beïnvloeden en waarom dat belangrijk is voor beleid* (Kennisinotitie). Sociaal en Cultureel Planbureau. Den Haag, Nederland.

- Voelkel, J. G., Stagnaro, M. N., Chu, J. Y., Pink, S. L., Mernyk, J. S., Redekopp, C., Ghezae, I., Cashman, M., Adjodah, D., Allen, L. G., e.a. (2024). Megastudy testing 25 treatments to reduce antidemocratic attitudes and partisan animosity. *Science*, 386(6719), eadh4764.
- Wagner, M., & Praprotnik, K. (2024). Affective polarization and coalition signals. *Political Science Research and Methods*, 12(2), 336–353.
- Waldrop, M. M. (2025). Can science-based interventions tamp down polarization? *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 122(4), e2500158122.
- Warner, B. R., Horstman, H. K., & Kearney, C. C. (2020). Reducing political polarization through narrative writing. *Journal of Applied Communication Research*, 48(4), 459–477.
- Watts, D. J. (2017). Should social science be more solution-oriented? *Nature Human Behaviour*, 1(1), 0015.
- Wolak, J. (2023). How political content in Us weekly can reduce polarized affect toward elected officials. *PS: Political Science & Politics*, 56(4), 525–530.

5 A Methodologische Verantwoording

5.1 Onderzoeksopzet

Deze megastudie bestaat uit 15 verschillende condities en is uitgevoerd als een tussenproefpersonen online survey-experiment in Nederland. Tabel 1 beschrijft de vijftien verschillende condities die in deze studie zijn opgenomen. Net als Voelkel e.a. (2024) hanteerden wij een nulcontroleconditie waarbij deelnemers direct doorgingen naar de uitkomstvariabelen, en een alternatieve controleconditie waarin deelnemers feitelijke informatie lazen over de drie machten van de Nederlandse overheid.

Openheid, transparantie & ethiek

De hypothesen, onderzoeksopzet, steekproefgrootte en analysemethode zijn voorafgaand aan de dataverzameling preregistreerd op het Open Science Framework: <https://osf.io/wgt7m/overview>. Ethische goedkeuring is verkregen van de Research Ethics Review Committee van de Sociale en Geesteswetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Onderbouwing steekproefgrootte

We beoogden een steekproef van 22.500 deelnemers te verzamelen. Met deze steekproef hebben we ongeveer 1.500 deelnemers per conditie. Uitgaande van een powerniveau van .8, is de bijbehorende effectgrootte die we betrouwbaar kunnen detecteren ($\alpha = .05$) ongeveer .1 Cohen's D. Voor interventies om inhoudelijk betekenisvol te zijn, beschouwen wij een Cohen's D van .1 als de kleinste relevante effectgrootte (Voelkel e.a., 2024).

Steekproef

De dataverzameling is uitgevoerd door het surveybedrijf KiesKompas tussen 22 januari en 6 februari 2026 onder Nederlandse respondenten. KiesKompas benaderde hun panelleden op drie verschillende momenten, waarbij de steekproef werd aangepast op basis van de demografische informatie die wij ontvingen. De dataverzameling vond plaats via het Qualtrics-platform. Over het geheel genomen is het KiesKompas-panel in grote lijnen representatief voor de Nederlandse bevolking. Er zijn quota ingesteld voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en stemkeuze bij de laatste Nederlandse verkiezingen. In totaal namen 23.146 respondenten deel aan de studie.

Procedure

Na het geven van geïnformeerde toestemming vulden deelnemers een korte

demografische vragenlijst in (leeftijd, geslacht, opleiding, links-rechts ideologie, stemkeuze, in-/out-party), een aandachtcheck en – voor deelnemers in condities waarin de behandeling geluid bevatte – een geluidcheck. In de geluidcheck moesten deelnemers het woord rapporteren dat voor hen werd afgespeeld. Indien zij de geluidcheck niet haalden, ontvingen zij een waarschuwing. Indien zij de check opnieuw niet haalden, verlieten zij de survey.

Tabel 1: Behandel- en controlecondities in het experiment

Conditie	Korte toelichting
Nulcontrole	Deelnemers gaan direct door naar de meting van de afhankelijke variabelen.
Alternatieve controle	Deelnemers lezen informatie over de drie machten van de Nederlandse overheid.
Veelvoorkomende misvattingen over democratie	Deelnemers wordt gevraagd in hoeverre zij denken dat aanhangers van andere partijen ondemocratische acties steunen. Vervolgens krijgen zij de werkelijke mate van steun te zien (over het algemeen laag voor elke partij), gebaseerd op eerder verzamelde surveydata.
Video over positief contact	Deelnemers bekijken een video waarin Britse burgers ondanks politieke meningsverschillen een band met elkaar opbouwen.
Gedeelde nationale identiteit	Deelnemers lezen dat democratie cruciaal is geweest voor het succes van Nederland en dat Nederlanders een gedeelde nationale identiteit hebben die steun voor democratie en afwijzing van geweld omvat.
Dreigende instorting van de democratie	Deelnemers bekijken een video met burgerlijke onrust en politieoptreden in landen waar de democratie is ingestort, evenals beelden van extreemrechtse rellen tijdens de Haagse rellen van 2025. Vervolgens beantwoorden zij vragen over hoe zij de democratie kunnen beschermen.
Sympathieke politieke tegenstander beschrijven	Deelnemers schrijven over iemand van een politieke tegenpartij die zij waarderen en respecteren.
Informatievideo van de Raad van de Rechtstaat	Deelnemers bekijken een video met informatie over het functioneren van de Nederlandse rechtsstaat.
Lied "Het milde midden"	Deelnemers luisteren naar een Nederlandstalig artistiek lied dat de waarden van twijfel en openheid in de politiek benadrukt.
SIRE depoliserende campagne	Deelnemers bekijken drie commercials van SIRE waarin mensen met verschillende politieke opvattingen discussiëren, met de oproep om niet in zulke tegenstellingen te verharderen.
Verhaal over de liberale democratie	Een audioclip met het persoonlijke verhaal van een docent die een autoritaire staat is ontvlucht en uitlegt waarom liberale democratie belangrijk is.
Algemene veroordeling van agressie en intimidatie	Deelnemers ontvangen informatie over intimidatie en agressie tegen Nederlandse lokale politici, gevolgd door een videofragment over een bedreigde burgemeester en een verklaring die intimidatie veroordeelt.
VNG veroordeelt agressie en intimidatie	Gelijk aan "Veroordeling van geweld", maar met steun van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).
Eigen partij veroordeelt agressie en intimidatie	Gelijk aan "Veroordeling van geweld", maar met steun van de in-party van de deelnemer.
Tegenpartij veroordeelt agressie en intimidatie	Gelijk aan "Veroordeling van geweld", maar met steun van de out-party van de deelnemer.

Wat betreft de aandachtcheck vroegen we deelnemers eerst welke nieuwsbronnen zij gebruikten, waarna zij de instructie kregen om twee specifieke nieuwsbronnen te selecteren uit een lijst van acht. Na vier dagen dataverzameling bleek dat ongeveer 50% van de deelnemers deze aandachtcheck niet haalde, zelfs na een waarschuwing en een tweede kans. Deze aandachtcheck is eerder in meerdere surveys gebruikt zonder noemenswaardige nalevingsproblemen. Desondanks hebben wij de aandachtcheck op 26 januari aangepast. Dit omdat deelnemers die de aandachtcheck niet haalden significant ouder en rechtser waren dan deelnemers die de check wel haalden. Daarnaast waren deelnemers minder vertrouwd met dergelijke aandachtchecks dan deelnemers op platforms zoals Prolific. Tot slot klaagden sommige deelnemers die de check wel haalden over ideologische bias, omdat één van de nieuwsbronnen als links werd gezien.

Wij hebben daarom twee wijzigingen doorgevoerd in de aandachtcheck: deelnemers werd gevraagd hun favoriete kleuren te noemen na de instructie deze vraag te negeren en twee specifieke kleuren te selecteren (blauw en geel). Daarnaast leidde het niet halen van de aandachtcheck (zelfs na een waarschuwing) niet langer tot uitsluiting uit de survey. In plaats daarvan gebruiken wij naleving van de aandachtcheck als robuustheidstoets.

In totaal ontvingen 36.976 personen de survey en gaven zij toestemming om deel te nemen. Hiervan startten 7.530 deelnemers de behandeling niet en vielen uit (door de aandachtchecks, technische problemen of vrijwillige uitval). In totaal begonnen 28.576 personen aan de behandelingen. Daarvan stopten 5.185 tijdens de behandeling. In totaal stopten 299 personen (XX) nadat zij aan de behandeling waren blootgesteld. Dit resulteert in 23.083 volledige observaties.

Wij verwijderden deelnemers indien zij de geluidcheck niet haalden, indien zij dezelfde in-party en out-party rapporteerden, en indien zij aangaven dat de video- of audiobehandeling niet was geladen (in totaal 2,3% van de deelnemers, $N = XXX$). Problemen met geluid deden zich het vaakst voor in de condities die uitsluitend op audio waren gebaseerd, namelijk "Het stille midden" en het "verhaal over de liberale democratie".

Na deze checks werden deelnemers willekeurig toegewezen aan één van de behandel- of controlecondities zoals weergegeven in Tabel 1. Na de interventie vulden deelnemers de afhankelijke variabelen in (affectieve polarisatie, anti-liberaal-democratische opvattingen en steun voor politiek geweld). De volgorde van items binnen elk blok van uitkomstvariabelen werd gerandomiseerd, evenals de volgorde waarin deelnemers de drie blokken doorliepen. Aan het einde van de survey werden deelnemers bedankt en geïnformeerd (debriefing).

Toewijzing in-party en out-party

De interventies “correction democracy misperceptions” (H1), “Describing likeable outpartisan” (H5), “In-party condemns violence” (H12) en “outparty condemns violence” (H13) vereisen kennis van de in-party (meest geprefereerde partij) en out-party (minst geprefereerde partij) van deelnemers. Het Nederlandse meerpartijenstelsel kent momenteel 16 partijen in het parlement, wat een experimentele uitdaging vormt. In lijn met eerder onderzoek naar partijcues in meerpartijenstelsels (e.g., Bakker e.a., 2020; Homan e.a., 2023; Slothuus & De Vreese, 2010), hebben wij ons beperkt tot een selectie van prominente partijen: VVD, D66, PVV, CDA, GroenLinks-PvdA en JA21. Deze partijen bezetten gezamenlijk 121 van de 150 zetels ten tijde van het onderzoek (januari/februari 2026).

De in-party werd vastgesteld met de vraag: *“Stel dat in Nederland alleen de onderstaande partijen deelnemen aan verkiezingen. Op welke partij zou u stemmen? Als u niet wilt of mag stemmen, of als geen van deze partijen uw voorkeur heeft, vragen wij u alsnog de partij te selecteren waarop u het meest waarschijnlijk zou stemmen.”* De out-party werd gemeten met de vraag: *“Op welke van de volgende partijen zou u zeker NIET stemmen als er morgen verkiezingen waren? U mag e´e´n partij selecteren.”* Voor beide vragen werd dezelfde lijst van partijen gebruikt. Deelnemers in relevante interventies werden vervolgens toegewezen aan een versie van de conditie die was afgestemd op hun specifieke in- of out-party.

Uitkomstmaten

Onze conceptuele replicatie richt zich op drie afhankelijke variabelen uit Voelkel e.a. (2024): partijdige animositeit, anti-democratische attitudes en steun voor politiek geweld. Deze maten kunnen niet direct worden vertaald naar de Nederlandse context vanwege het tweepartijenstelsel in de VS. Daarom maken wij gebruik van conceptueel equivalente maten die gangbaar zijn in vergelijkend onderzoek.

Affectieve polarisatie

Om partijdige animositeit te meten operationaliseren wij affectieve polarisatie: de mate waarin burgers positieve gevoelens hebben ten opzichte van sommige partijen en negatieve gevoelens ten opzichte van andere. Deelnemers beoordeelden hun gevoelens ten opzichte van zes ideologisch diverse partijen (PVV, CDA, GL/PvdA, VVD, JA21 en D66).

“Wij zijn geïnteresseerd in uw **gevoelens** over verschillende **politieke partijen**. Voor elke partij vroegen wij:

- **Valentie:** “Hoe voelt u zich over [partij]?” (0 = zeer negatief, 10 = zeer positief)
- **Arousal:** “Hoe intens zijn uw gevoelens over [partij]?”

De belangrijkste maat voor affectieve polarisatie is de spreiding in valentie:

$$\text{Spreiding}_i = \sqrt{\frac{\sum_{p=1}^{n_p} (\text{valentie}_{ip} - \overline{\text{valentie}_i})^2}{n_p}}$$

Hierbij is Spreiding_i de mate van affectieve polarisatie voor individu i .

Anti-liberaal-democratische opvattingen

Voor het meten van steun voor anti-democratische maatregelen gebruikten wij een 7-item schaal (Claassen e.a., 2025). Items werden gemeten op een vijfpuntsschaal en samengevoegd tot een gestandaardiseerde index. De items zijn:

Hieronder staan enkele principes over hoe het politieke systeem georganiseerd kan worden. Bent u het hiermee eens of oneens?

- Mensen moeten vrij zijn om de regering te bekritisieren, zelfs in tijden van ernstige crisis.
- Dit land is beter af als er maar één politieke partij is.
- Het stemrecht moet veranderen nu zoveel kiezers slecht geïnformeerd zijn of makkelijk misleid worden.
- Regeringen hebben het recht de verkiezingsregels in hun voordeel te wijzigen als hun tegenstanders dat in het verleden ook hebben gedaan.
- De regering moet rechterlijke uitspraken die politiek partijdig zijn kunnen negeren.
- Als de Tweede Kamer het werk van de regering belemmert, moet de Tweede Kamer worden genegeerd.
- De regering moet de wet kunnen omzeilen om dringende sociale en politieke problemen op te lossen.

Politieke intimidatie en geweld

Steun voor politiek geweld werd gemeten met een uitgebreide schaal gebaseerd op van Alebeek en van der Meer (z.d.). Respondenten beoordeelden in hoeverre verschillende vormen van verstoring, intimidatie en geweld gerechtvaardigd zijn. Antwoorden werden samengevoegd tot een gestandaardiseerde index. De items zijn:

Stelt u zich voor dat een groep burgers het fundamenteel oneens is met de politiek. Is het dan volgens u terecht wanneer deze groep. . .

- . . . een belangrijke weg, een gebouw of een snelweg blokkeert?
- . . . bijeenkomsten van het parlement of de gemeenteraad verstoort?
- . . . privaat of openbaar eigendom vernielt?

- . . . politici thuis opzoekt?
- . . . online bedreigingen stuurt aan politici?
- . . . geweld pleegt tegen politieke tegenstanders?

Covariaten

Wij verzamelden standaard sociodemografische variabelen: leeftijd, geslacht, opleiding en links-rechts positionering. Deze werden opgenomen als controlevariabelen in de analyses.

Analysemethode

Wij gebruikten Bayesiaanse lineaire regressiemodellen om de effectiviteit van interventies te evalueren. Voor elke uitkomstvariabele werd een model geschat met controleconditie als referentiecategorie en met controle voor geslacht, opleiding en ideologie. Alle variabelen werden gestandaardiseerd. We gebruikten zwak-informatieve priors (Gelman e.a., 2008). Convergentie werd beoordeeld met R en posterior predictive checks werden uitgevoerd. Resultaten worden gerapporteerd als mediaan en 95% credible intervals.